

Серія «MAGNUM OPUS»

Лагерлеф Сельма

Л14 Левеншельди. Перстень Левеншельдів. Шарлотта Левеншельд. Анна Сверд : трилогія / Сельма Лагерлеф ; пер. зі швед. Олег Король. – Львів : Видавництво «Апріорі», 2024. – 576 с.

ISBN 978-617-629-855-7

До уваги українського читача запропоновано трилогію шведської письменниці, лауреатки Нобелівської премії Сельми Лагерлеф (1858–1940) – «Перстень Левеншельдів», «Шарлотта Левеншельд» і «Анна Сверд».

Стрижень усього цього панорамного твору – це дивовижна й загадкова історія персня, що належав генералові Левеншельду. З цією коштовністю химерно пов'язані долі членів шляхетського роду Левеншельдів і тих, хто нею тимчасово володів. Крізь усі частини трилогії червоною ниткою проходить думка про неминучу кару за скоєне зло, перемогу добра над злом і торжество любови.

Трилогія охоплює період від першої половини XVIII століття до початку шістдесятих років XIX століття. Оповідь відзначається крутими поворотами сюжету й достовірністю в описі реалій тодішньої Швеції.

Українською мовою публікується вперше.

УДК 821.113.6-311.1

Переклад зроблено за виданням:

Selma Lagerlöf. «Löwensköldska ringen». – Stockholm: Bonniers, 1925

Skrifter av Selma Lagerlöf i 12 volymer / vol. 11, Charlotte Löwensköld. – Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1978

Selma Lagerlöf. «Anna Svärd». – Stockholm: Bonniers, 1928

Co-funded by
the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені думки та погляди належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу або Європейського виконавчого агентства з освіти та культури (EACEA). Ні Європейський Союз, ні орган, що надає грант, не несуть за них відповідальності.

ISBN 978-617-629-855-7

© Олег Король, переклад, 2024
© Марія Гумецька, обкладинка, 2024
© Видавництво «Апріорі», 2024

ПЕРСТЕНЬ ЛЕВЕНШЕЛЬДІВ

Розділ 1

Добре тямлю, що в давнину було чимало людей, які не знали страху. Я не раз слухала оповідки про охочих походити по тонкій, замерзлій за ніч кризі. Не відали вони більшої втіхи, ніж правити необ'їждженими кіньми. То один, то другий наважувався на гру в карти з унтером Алегордом, хоча наперед знав, що той вправно махлює і завжди виграє. Зналася я з кількома відчайдухами, що не боялися пуститися в подорож у п'ятницю й сідати за обідній стіл, накритий для тринадцятих їдців. Та навряд чи хтось із них набрався б духу надіти на пальця жаклиний перстень – власність старого генерала Левеншельда з Гедебю. Не хто інший, як він надбав усім Левеншельдам ім'я, маєток та шляхетство, й доки нащадки генерала проживали в Гедебю, доти його портрет висів між вікнами великої зали на горішньому поверсі. Це була велика картина – від підлоги аж до стелі, й на перший погляд здавалося, що це сам Карл Дванадцятий¹ у блакитному плащі, у великих замшевих рукавицях і здоровенних ботфортах твердо стоїть на картатій, як шахівниці, підлозі. Але зблизька було видно, що це людина зовсім іншого покрою.

Понад коміром випиналося важке, грубе селянське обличчя. Можна було б подумати, що цей чоловік народився тільки для того, щоб довіку ходити за плугом. Але, попри всю свою незу-

¹ Карл Дванадцятий (1682–1718) – король Швеції (з 1697 року), видатний полководець, головнокомандувач шведського війська під час Північної війни (1700–1721). (Тут і далі – примітки перекладача.)

гарність, він видавався розумним, надійним і добрячим. Якби так прийшов на світ у наші часи, то став би принаймні присяжним засідателем чи головою муніципалітету, а то, гляди, і в риксдаг потрапив би. Але жив він за часів великого короля-героя, отож пішов на війну бідним солдатом, а повернувся славетним генералом Левеншелем і з королівської ласки дістав винагороду за службу – маєток Гедебю в парафії Бру.

Що довше хто розглядав портрет, то легше примирявся з цим образом. Мабуть, такими вони й були – воїни, що під орудою короля Карла проорали йому борозну в Польщі та Московії¹. За ним пішли не тільки шукачі пригод і придворні кавалери, а й такі прості та статечні люди, як ось цей на портреті. Вони любили Карла і вважали, що задля такого короля варто жити і вмирати.

Щойно якийсь гість приглянувся до генералової парсуни – зразу ж поруч опинявся хтось із Левеншеледів і брався пояснювати. Мовляв, це зовсім не ознака марнославства – рукавиця, стягнена з лівиці аж так, щоб було видно великий, оздоблений печаткою перстень на вказівному пальці. Це подарунок від короля – одним-одного на світі, тож перстень зображено тільки для того, щоб показати вірнопідданість Бенгта Левеншеля. Старий вояк, либонь, не раз чув гіркі докори його повелителів. Дехто насмілювався запевняти, що той через своє глупство й свавілля довів королівство мало не до погибелі, та генерал завжди залишався завзятим прибічником короля. Бо такої людини, як Карл Дванадцятий, ще не бачив світ. Поруч цього монарха кожен відчував, що варто боротися за щось достойніше і вище, ніж слава й успіх.

Постановивши, що на портреті має бути королівський перстень, Бенгт Левеншелед також постановив забрати цей дар зі

¹ Йдеться про два воєнні походи Карла Дванадцятого під час Північної війни – у Річ Посполиту (1702–1705) та Московське Царство (1707–1709)

собою в могилу. Ось тут не було й мови про марнославство. Генерал ані не гадав хвалитися перснем великого короля перед Господом нашим і архангелами. Мабуть, сподівався увійти до зали, де сидітиме Карл Дванадцятий, оточений усіма своїми хвацькими рубакми, й показати цей перстень як розпізнавальний знак. Щоб і після смерті міг бути поряд із людиною, якій він служив і поклонявся все своє життя.

Коли домовину з тілом генерала вклали в муровану гробницю, яку він ще за життя наказав спорудити на кладовищі у Бру, на вказівному пальці лівої руки небіжчика залишився цей королівський дар. Багато хто з жалобників нарікав, що разом з мерцем піде в могилу ця коштовність, майже така сама знана і славна, як і її власник. Казали, що в ній стільки золота, що вистачило б на купівлю добрячої садиби, та й червоний сердолік з викарбуваними ініціалами Карла Дванадцятого коштував не менше. Однак усі вважали, що генералові сини повелися великодушно – не перечили волі батька й віддали йому цей скарб.

Якби генералів перстень справді був таким, як на картині, то його – грубо зробленого й потворного, навряд чи захотів би носити на пальці хтось із наших сучасників; натомість років двісті тому на таке не зважали й дуже високо цінували цю річ. Бачте, за тих часів доводилося віддавати в королівську скарбницю мало не всі прикраси та посуд із цінних металів, треба було якось давати раду з Герцовими далерами й банкрутством держави¹, тож багато хто хіба чув про золото, але ніколи його

¹ Георг Гайнріх фон Герц (1668–1719) – німецький барон, шведський державний діяч. З 1715 року провадив фінансову політику Швеції. Зокрема, запроваджував високі податки, карбував тимчасові маловартісні монети, друкував асигнації й цими платіжними засобами розраховувався за цінні монети та коштовності, що їх мусили віддавати шведські піддані. Карл Дванадцятий довів цю вимушену політику до крайнощів. Герца стратили, а за п'ять років реабілітували.

не бачив. Тому-то люди не могли забути золотий перстень, що марно пропадав під віком труни, й гадали, що це несправедливо. Його ж можна було продати на чужині за великі гроші й дати хліб злидарям, що харчувалися тільки соломом та корою.

Але хоча й не бракувало охочих заволодіти такою великою коштовністю, однак ніхто не замишляв привласнити її. Перстень лежав у труні з пригвинченим віком, у замурованій гробниці, під важкими кам'яними плитами, недоступний навіть найсміливішому злодієві. Отож люд гадав, що так воно й буде навіки-віків.

Розділ 2

Генерал-майор Бенгт Левеншельд упокоївся в березні 1741 року, а за кілька місяців так сталося, що померла від червінки донечка ротмістра Левеншельда, генералового найстаршого сина, який проживав у Гедебю. Дитину поховали в неділю, зразу по службі Божій, і всі парафіяни, що тоді були в церкві, рушили за катафалком до Левеншельдової могили. На її краю лежали зсунутими дві величезні надгробні плити. Муляр проламав склепіння під ними, щоби поставити внуччину домовинку поряд дідусевої.

Цілком можливо, не один із цих богомольців, які стояли навколо гробниці й прислухалися до заупокійної служби та надмогильних промов, подумав про королівський перстень і пожалкував, що той лежатиме в могилі й нікому не придасться. Мабуть, дехто й шепнув сусідові, що вже не дуже-то й важко добратися до персня, бо сьогодні навряд чи замурують склепіння.

Серед багатьох, що носилися з такими думками, був також Борд Бордссон – селянин із Мелломстуги в Ольсбю. Він не належав до тих, які до схилу літ тужитимуть за королівським даром. Навпаки. Коли йшла мова про цю коштовність, то Борд хвалився своєю садибою – такою добрячою, що він не заздритиме

генералові, хай навіть той візьме з собою в домовину хоч цілий кошіль золота.

А тепер, стоячи біля гробниці, цей заможний селянин, як і чимало парафіян, подумав, що дуже дивно було б залишити її відкритою до завтра. Не втішило це його – занепокоїло. «Либонь, ротмістр розпорядиться замурувати склепіння ще сьогодні по обіді, – спало Бордові на гадку. – Надто вже багато ласих на Левеншельдів перстень».

Ніби й не Борда була ця справа, але його гризла думка, що таки небезпечно покидати могилу напризволяще. Серпневі ночі темні. Якщо гробницю не засклепити вже сьогодні, то в неї зможе непомітно залізти злодій і привласнити скарб.

Борд пройнявся такою тривогою, що вже намірився був піти до ротмістра й застерегти його, та передумав. Знав про свою славу простака між людей і не хотів виставлятися на посміх. «Звісно, ти правий у цьому ділі, – сказав він сам собі, – але якщо перестарася, то з тебе глузуватимуть. Ротмістр – мудрий чоловік. Цілком певно, він уже розпорядився, щоб замурувати цю пробоїну».

Селянин так заглибився в роздуми, що й не зауважив кінця похорону. Ще довго стояв би біля могили, якби не прийшла жінка й не смикнула його за рукав.

– Що з тобою? – спитала вона. – Ти завмер і втупився в одне місце, наче кіт у мишачу нору.

Сіпнувшись, чоловік підвів очі й побачив, що на цвинтарі тільки їх двоє.

– Нічого, – відповів він. – Я просто стояв і міркував...

Бордссон радо поділився б з нею своїми міркуваннями, але не став цього робити. Знав, що дружина, значно кмітливіша за нього, вирішила б, що він даремно турбується. І розсудила б, що замурована гробниця чи ні – це стосується тільки ротмістра Левеншельда, нікого більш.

Подружжя подалося додому. Проминувши кладовище, чоловік мав би позбутися думки про могилу, та не так сталося. Жінка вела мову про труну та її носіїв, про похоронну процесію та надмогильні промови, а Борд час від часу докидав слово-друге, аби

не спостерегла, що він нічого не сприймає. Невдовзі жінчин голос звучав немовби з далини. У голові знай крутилися одні й ті самі помисли: «Сьогодні маємо неділю. Мабуть, муляр не візьметься до роботи – не захоче грішити в такий день. Якщо так, то ротмістр міг би дати далера грабареві, щоб той вночі посторожував могилу. Якби ж то Левеншельд здогадався так зробити!»

Ні з того ні з сього Борд заговорив сам до себе:

– Хоч там як, а таки варто піти до ротмістра. І хай насміхаються люди – мені байдуже.

Чоловік геть забув, що поруч іде дружина. Схаменувся, коли вона спинилась і видивилася на нього.

– Дрібниці, – пояснив він. – Кажу те, про що думаю.

А тоді вони рушили й незабаром добралися до своєї домівки.

Йї господар сподівався, що тут його покине тривога. Так воно, мабуть, і сталося б, якби була змога взятися до роботи, але ж нині неділя. Пообідавши, люди в Мелломстусі розійшлися хто куди. Борд сидів самотою в кімнаті, і його знову обсіли ті самі думки.

За якийсь час він звівся з лавки, вийшов надвір і став чистити коня, вирішивши поїхати до Гедебу і поговорити з Левеншельдом. Бо інакше сьогодні вночі перстень таки вкрадуть.

Однак до діла не дійшло. Надто вже сором'язливий був Бордссон. Пішов натомість до сусіда, щоб поділитися своїми клопотами, але той був не сам удома, тож Бордссон не наважився це зробити. Так і повернувся додому, нічого не сказавши.

Щойно зайшло сонце, він вклався на ліжко й постановив спати до ранку. Але не спалося. Повернувся неспокій. Борд крутився і перевертався з боку на бік.

Звичайно, жінка так само не могла заснути й невдовзі почала розпитувати, що ж йому так долягає.

– Та нічого, – відказав він, як звик був. – Ото лежу та й думаю про одне й те саме.

– Еге ж, сьогодні ти кілька разів відповів мені ось так. А зараз маєш признатися, що тобі в голові засіло. Либонь, не надумав чогось такого небезпечного, що досі не можеш у цьому зізнатися.

Почувши це, Борд подумав, що вдасться легко заснути, якщо послухатися жінки.

– Усе думаю, чи замурували генералову гробницю, – мовив він, – а чи вона всю ніч простоїть відкритою.

– Я теж про це думала, – засміялася жінка. – Мабуть, як і кожен, хто нині був у церкві. Нехай тебе не мучить безсоння через такі речі.

Чоловік зрадив, що вона так легко поставилася до цієї справи. Стало спокійніше на душі. Гляди, тепер і сон прийде.

Та щойно Борд улігся – знову повернулася тривога. Ввижалося, що з усіх боків, з усіх хатин прокрадаються тіні – всі з однаковим наміром, усі націлені на кладовище з відкритою могилою.

Він старався лежати нерухомо, щоб дати жінці заснути, але боліла голова й потіло все тіло. Хоч-не-хоч, а крутитимешся-вертитимешся.

Втративши терпець, дружина кинула напівжартома:

– Любий мій чоловіченьку, як на мене, то краще б тобі піти й подивитися, що діється з могилою, ніж ото лежати без сну й перекидатися з боку на бік.

Ще не встигла це вимовити – чоловік зірвався з ліжка й почав одягатися. Вважав, що вона слушно каже. Від Ольсбю до церкви у Бру не більш як пів години пішки. За годину можна повернутися додому й спати всю ніч.

Ще не встиг він зачинити двері за собою – дружині спало на думку, що чоловікові буде моторошно самому на кладовищі. Отож вона похапцем накинула на себе одєжину.

І наздогнала його на пагорбі за Ольсбю. Борд засміявся, почувши її кроки.

– Хочеш перевірити, чи не вкраду я генеральський перстень? – спитав він.

– Боронь Боже! – вигукнула жінка. – Я ж то знаю, що в тебе, чоловіче, і думки нема про щось таке. Йду про всяк випадок. Чимсь та й допоможу, якщо стрінеться тобі цвинтарна свиня чи пекельний кін¹.

¹ Цвинтарна свиня (*gravso*) – фантастична істота у шведському фольклорі, свиня з вогняними очима, великими іклами та гострою щетиною, схожою на полотно пилки, завжди готова напасти на нічного подорожнього. Старається пробігти йому поміж ніг і розтяти надвоє або ж закинути собі на спину